

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ДО РОЗВИТКУ

Зараз Україна насправді робить дійсно значні відповідальні кроки по розбудові своєї самобутності, самоідентифікації і легітимності. Вперше в Україні без політичних дискусій та смаків, орієнтацій та амбіцій, на основі історичного вибору і волевиявлення народу з'явився реальний шанс довести, що вона, — органічне, незалежне державне утворення, що міститься на східних кордонах Європи. Її історична доля не могла не відобразитися на контурах її територіально-геополітичного простору, специфіці менталітету і шансах розвитку. Тяжкий та довгий шлях до незалежності був лише свого роду тренуванням, репетицією до головного та останнього історичного акту. Всі географічні, політичні, геополітичні, соціальні і економічні фактори лише тепер об'єдналися для того, щоб Україна набула свою національну самосвідомість, проявила себе як частина світової і європейської історії, як суб'єкт міжнародного і національного права. Можливо, що це єдиний і останній шанс не лише вижити, але й довести усьому світові, що, по-перше, є некриваві виходи із тоталітарної системи, а по-друге, — запропонувати свої оригінальні виходи із тенет російської імперії до здорової і незалежної державності.

Уже в найближчий час українським політикам необхідно буде виробляти нові стратегічні

позиції, ціннісно-нормативні орієнтири, правила поведінки, адекватні нашій складній ситуації та власним інтересам.

Україна пройшла шлях від елементів незрілої демократії (1880-1922 рр.) через період авторитаризму (1922-1929 рр.), період тоталітаризму (1929-1985 рр.). Зараз вона проходить зворотний шлях — період руйнування тоталітаризму, який сьогодні важко назвати демократичним, але й авторитарним також. І ми спроможні перейти до демократії лише через авторитаризм.

Спроба проскочити який-небудь етап дуже знайома та була характерною для тоталітарно-утопічної свідомості періоду правління більшовиків. Точно так, як ми не можемо приєднатися до Європи і світу, обминувши різноманітні форми капіталізму від "дикого" ринку, соціального піратства і вседозволеності, війни усіх проти усіх до цивілізованого капіталізму, і прийти до постіндустріального і посткапіталістичного суспільства, точно так ми не можемо прийти до демократії, поки не пройдемо період авторитаризму. Інша справа, що новий український капіталізм і авторитаризм треба пройти якомога швидше і безболісніше, і зробити все, щоб не затриматися і в тому і в іншому на багато десятиріч.

Основним змістом політичного життя України є взаємодії

між Владою та Народом з одного боку, та взаємодії структур влади всіх рівнів новонароджена української держави між собою з другого. Аналіз взаємодій цих двох взаємозалежних процесів багато в чому дозволяє пояснити та зрозуміти специфіку та напрями політичного життя в Україні у майбутньому.

Серцевиною політичної системи України є українська держава. Проблема формування розвинутої української державності, є одною з головних проблем нашого суспільства. І від того, які стосунки будуть використані для її ствердження, багато в чому залежить її майбутнє.

Зараз ми маємо в сучасному стані унікальне сполучення державного устрою України елементів парламентської республіки, Президентського правління та Радянської влади. Оскільки нічого схожого у світі немає, то однією з найголовніших проблем української політики є необхідність фундаментального вибору найбільш відповідної до наших умов та менталітету народу форми правління. Принаймні ми повинні не приховувати, що подальше змішування форм державного управління не тільки послабить структуру державної влади в Україні, але й виявляється серйозним фактором її дискредитації. Треба якомога швидше почати процес "десоветизації"

державного керування України.

Вищим законодавчим органом української держави є Верховна Рада України, що сформувалася ще за часів комуністичного панування. Тому Верховна Рада під впливом розвалу СРСР, тиску націонал-демократичних депутатів та революції сподівань серед людей зуміла проголосити Незалежність України. В той же час вся її бурхлива законодавча діяльність малоефективна та не має політичної логіки. Великі сили депутатський корпус витрачає, з одного боку, на вирішення своїх особливих питань, а з другого — на внутріпарламентську боротьбу. У результаті Верховна Рада досягла перманентної політичної кризи та авторитет її у суспільній думці дуже низький.

Більшість законів, що приймаються Верховною Радою, страждають аморфністю та відсутністю механізмів виконання, погано пов'язані один з одним. Відсутня серйозна політико-правова, економічна, соціологічна та кримінологічна експертиза законопроектів, що розглядаються Верховною Радою. Жорстока політична боротьба між націонал-демократичними та посткомуністичними депутатами паралізувала діяльність вищого органу влади та звела ефективність його діяльності до критично низького рівня.

Необхідно констатувати, що за три роки праці, не дивлячись на великі очікування як населення, так і політиків, що Верховна Рада так і не змогла випрацювати власної стратегії виходу української реформації із кризи. Хоча треба відзначити, що в процесі трирічної парламентської праці вирросло

покоління кваліфікованих та відповідальних політиків-депутатів, що, на жаль, поки що складають меншу частину депутатського корпусу та розділені на різні політичні табори.

Маючи вкрай неефективний вищий законодавчий орган країни, Україна опинилася між двома небезпеками. З одного боку — наявна і реальна неочікувана можливість реанімації радянської системи влади усіх рівнів, а з другого — небезпека військового перевороту, який ні для кого не стане несподіваним.

Отже специфіка сучасного стану політичної структури України виявляється, по-перше, у сильній дифузії джерел влади, по-друге, у втраті владою відповідальності, по-третє у відсутності взаєморозуміння поміж владою, громадськістю та населенням, по-четверте, у жорстокій боротьбі, яка існує як поміж вертикальними, так і горизонтальними структурами влади.

Передусім кидається в очі відсутність чітко відпрацьованих правил взаємовідносин між виконавчою, законодавчою та судовою владою. Наші політики не зовсім ясно уявляють собі, що таке розподіл влади, і ще менше вони підозрюють, що сам принцип розподілу влади взагалі не є панацеєю від усіх хвороб політичного організму. Тим більше не зовсім ясно, як можна здійснити розподіл повноважень та відповідальності при існуванні влади Рад на всіх рівнях. Однак найважчий аргумент "проти" прямого використання принципу розподілу влади в нашому політичному житті полягає у визнанні того факту, що нам потрібно будь-якою ціною зберегти свою держа-

вність, і тільки сильна влада спроможна вивести Україну із затьожної політичної кризи. І доки це не відбулося, ми будемо бачити постійно зростаючу боротьбу між виникаючою законодавчою владою (Верховна Рада) та виконавчо-розпорядчою (Президент та Кабінет Міністрів). Реально розподіл влади пов'язаний передусім з розподілом законодавчої та судової влади. Між тим Україна не має ані власної самостійної Конституції, ані ефективного Конституційного суду і міцної судової системи. А без цих умов неможливо будувати правову державу та говорити про реальний розподіл влади. Саме сильна незалежна судова влада могла б зняти політичну напруженість між законодавчою та виконавчою владою.

Говорячи про напруження, що виникло у нас між ділянками влади, треба відзначити, що вона існує не тільки між Верховною Радою і Президентом, а й між Верховною Радою та Кабінетом Міністрів. Таким чином, на вищому рівні держави цей трикутник влади являється епіцентром політичного напруження. На жаль, кожна із структур влади намагається в ситуації кризи збільшити реальний обсяг повноважень, і в той же час зменшити відповідальність за власні та чийсь дії.

Становище укладнюється й тим, що немає чіткого розмежування між Урядом та опозицією, і це ще більш заплутує політичні стосунки та знижує ефективність державної машини. Опозиція з одного боку, як виявилось, легко купується владою, посадами та матеріальними благами, а з другого —

бере на себе роль критика будь-яких дій Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів. Така політика дозволяє бути при владі, на відному місці політичної арени, підтримувати імідж борців за благо народу і в той же час ухилятися від відповідальності за загрозливу ймовірність кризи.

Ще гірше стоять справи на місцях. Тут протиріччя між основними джерелами влади досягли значної сили. Політична напруга склалася передусім між місцевими Радами та представниками Президента. Все це часто приймає особистісні форми у гострих конфліктах. Склалася дивна ситуація, коли за Конституцією влада належить місцевим Радам, а за Законом про представників Президента — саме цим представникам. Але реально існує й третій учасник цього складного політичного конфлікту — це директори заводів та фабрик, радгоспів та колгоспів. Якщо голови місцевих Рад мають погано збалансований бюджет, котрого в умовах нашої інфляції вистачає на покриття лише найнеобхідніших потреб регіону, то представники Президента мають реальну владу, а реальні економічні засоби залишилися в руках господарських керівників. Така ситуація не може довго продовжуватися, вона не вирішує проблеми найбільш прийняттого державного устрою України.

Для скорішої соціально-політичної стабілізації України та подолання кризи влади необхідно якомога швидше конституційним шляхом вирішити питання адміністративно-територіального розподілу країни.

Зараз Україна опинилась між декларованою унітарністю, якої насправді немає через наявність політичної автономії в Криму, та перспективою некеруваної і безконтрольної федералізації України. Тому в нинішній час найбільш доцільним принципом адміністративно-територіального розподілу країни може стати унітарний децентралізм. Правда, для його успішного функціонування потрібна сильна президенстська владна вертикаль, дотримання законності та конституційності в Україні.

Унітарно децентралізований адміністративно-територіальний розподіл України дозволить зберегти єдиний політико-правовий простір країни. Українська держава матиме лише одного політичного суб'єкта керування — вищі органи влади; при цьому базовий рівень місцевої влади без будь-якого посередництва з боку інших суб'єктів керування — земель, регіонів, областей — отримує найширші повноваження. Це дозволить в процесі місцевого самоуправління враховувати специфіку даного регіону. В той же час передачу великих повноважень місцевим органам влади необхідно поєднувати із ростом їх відповідальності перед верховною владою та виборцями.

Україна опинилася у лещатах декількох протиріч. З одного боку, інтенсивність політичної боротьби за незалежність ніяк не відповідає одержаним результатам. Найбільш активне та прогресивне крило пануючої еліти спромоглося перехопити історичну ініціативу з рук націонал-демократів та очолити процес формування українсь-

кої державності, що, відома річ, дозволило їй зберегти свою владу. Хоч який неприємний був той факт, але визначився союз між частиною національної опозиції та колишньої партійної системи і промисловою бюрократією, він спричинив встановлення балансу політичних сил в Україні і врешті-решт соціальної стабільності. Але надії на швидкий вихід з кризи явно не увінчалися успіхом. Україна опинилася поміж двох вогнів. Її, як і лякає соціалістичне минуле, і в той же час видається не менш небезпечним бурхливий розвиток капіталістичного майбутнього. Зараз вже усім ясно, що, внаслідок набуття незалежності Україна неминуче стане на шлях політичного, економічного та соціального реформування. Однак те, як це буде зроблено та за чий рахунок, турбує багатьох людей у нас в країні.

Нам треба виживати. І ніхто не тільки не допоможе, але й не підкаже, як це зробити. Не будемо себе обдурювати: Захід так не допоможе Україні, як у свій час допоміг Німеччині, Японії та Південній Кореї. Тоді увесь західний світ на чолі із США вступив у "останню" боротьбу зі світовим комунізмом. Але міцні фінансові впливання США в ці країни та їх воєнно-політичний захист створили чудові умови Німеччині, Японії та Південній Кореї. Власне, ці фактори були основою їхнього "економічного чуда". Але зараз, коли світовий комунізм як всесвітньо-історична загроза західній цивілізації знешкоджено, праїнаймні, до кінця ХХ століття, Захід не буде нікому допомагати, жертвуючи

своїми ресурсами. І справа не тільки в тому, що у США та інших багатих країнах немає грошей, і навіть не в тому, що Захід не хоче виникнення зі своєї допомогою нових світових економічних конкурентів та світових держав.

Україна в цьому розумінні знаходиться в дуже важкому становищі. Якщо вона буде пропагувати свою бідність та злиденність, то у Західних країн може скластися враження, що ми - безперспективна країна, котрій і не треба допомагати. Якщо Україна буде всіляко підкреслювати свій потенціал, то у світових інвесторів можуть з'явитися побоювання, що вони на свою голову допомагають майбутньому конкурентові та наривливій державі.

Зараз серед нових незалежних країн, що сформувались на місці колишньої соціалістичної системи Східної Європи та Азії, йде жорстока конкуренція за виживання за рахунок сусіда. Поміж новими незалежними державами, у тому числі між Україною та її сусідами, розгорнулася запекла боротьба за технічну, фінансову та політичну могутність. І в цій конкуренції Україна через багато причин ще не сказала свого слова.

У теперішній час Україна страждає цілим букетом гострих та важкорозв'язуваних навіть для багатих та вдалих країн проблем, хвороб, — таких як стрімке падіння обсягу промислового виробництва, фантастичний ріст цін на усі види товарів та послуг, приховане та відкрите безробіття, що набуває масових масштабів, руйнування сис-

теми економічного управління, кримінальна приватизація, галопуюча інфляція, мафізація рядів галузей народного господарства та регіонів, особливо великих міст, розграбування національного багатства, особливо природних ресурсів та інтелектуальних продуктів, розвал банківської та кредитно-фінансової системи, криза податкової політики і системи, відсутність митної системи та державного кордону України, енергетичний голод і кризи, зростання страйкового руху, відкрита чи прихована опозиція та саботаж корпусом директорів державних підприємств курсу України на незалежність, ринок та демократію, і, що найгірше, блокування реальної соціально-економічної програми виходу із кризи та спроби відродження командно-державної планової економіки.

Парадоксальність ситуації в тім, що немало соціально-економічних проблем України потребують для свого вирішення прямо протилежних засобів та рецептів. В той же час у нас немає ні часу, ні сили, щоб вирішувати одну проблему за другою і багато з наших проблем так сильно взаємопов'язані одна з одною, що необхідно шукати якісь спільні відповіді, якщо ми маємо справу із системною кризою.

На що потрібно вказати — це на суперечний процес взаємодії економіки та політики. У тоталітарному суспільстві його злитність була доведена до такого ступеня, коли практично дуже важко поділити економічну та політичну сфери, відповідно важко було поділити економічні та політичні проблеми. В цьому були сила

і слабкість тоталітарного суспільства.

Як показує аналіз, українська держава, її перші уряди виявилися неспроможними щодо рішення на відділення держави від економіки та власності; вони, як і колись, намагаються діяти адміністративно-командними методами для того, щоб вийти із кризи, перейти до ринкових відносин та розвитку усіх форм власності.

В той же час практика розвитку України свідчить, що в країні зростає стихійне, погано кероване та неусвідомлюване дистанціювання між розвитком політичної та економічної сфер. Так, політики говорять та приймають рішення, які не тільки не збігаються, але й суперечать економічному розвитку та реаліям. Вони практично не знають ані економічних стратегій, ані рецептів виходу із кризи, ані того, що коїться в країні. Народ і економіка продовжують стрімко впадати у катастрофу, а деякі політики продовжують безстрашно експериментувати з метою самоосвіти та перевірки народу на терпіння.

У своєму майбутньому розвитку ми повинні уникнути як зайвого злиття економіки та політики, бо в нових умовах це призведе до того, що радикальний економізм, спроба швидко пристосувати Україну до ринкового середовища, буде здійснюватися жорсткими воєнно-політичними авторитарними заходами. В той же час втрата взаємозв'язку між економікою та політикою є серйозною загрозою національно-державній безпеці України та до краю звужує її перспективи виживання та розвитку.